

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

ISSN:2459-1149

Article Type
Research Article

Received / Makale Geliş
30.09.2020

Published / Yayımlanma
30.11.2020

 <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2139>

 Doç. Dr. Rasim SOYLU
Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Aksaray / TÜRKİYE

Citation: Soyulu, R. (2020). Milli ve manevi bir değer olarak estetik. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(61), 3063-3071.

MİLLİ VE MANEVİ BİR DEĞER OLARAK ESTETİK

ÖZET

Osmanlı'nın son döneminde başlayan batılılaşma hareketleri ile birlikte milli değerler ciddi bir şekilde erozyona uğramış ve ne yazık ki cumhuriyet döneminde de ortaya ciddi bir Türk sanatı ve estetiği inşa edilememiştir. Avrupa'ya eğitime giden sanatçılarımız oradan gördükleri sanat anlayışlarını taklitten öteye gidememiş ve hükümetlerin bütün teşviklerine rağmen Türk sanatı batılılaşma cenderesinden kurtulamamıştır. Ülkemizde 1930'lu yıllara kadar estetik kitapları "Bediyyat" adıyla basılmıştır. Ancak Avrupa dillerinden tercüme edilen yayınların da etkisi ile günümüz estetik kitaplarında milli denilebilecek hiçbir konu ya da kaynak yer almaz. Örneğin Selimiye ve Süleymaniye gibi dev eserler veren Mimar Sinan'ın bir estetik anlayışı var mıdır? sorusuna cevap verecek yerel kaynaklarımız varsa da henüz günümüz Türkçesine çevrilip literatüre kazandırılmamıştır. Bu çalışmanın konusu; pek çok bilim alanında olduğu gibi estetik alanında da kendi öz kaynaklarımızın ve dedelerimizden kalan manevi hazinelerimizin günümüz gençliğine aktarılması ve öz kaynaklarımızda yer alan estetik konularının milli ve manevi bir değer olarak incelenmesidir. Bu çalışmanın amacı estetik bilimi ile ilgili mevcut literatürümüze kazandırılacak eski bedi ilmi ve bediyyat kitaplarının araştırılması ve günümüz modern estetik bilimine katkı sağlayacak avangard yaklaşımlarının incelenmesidir. Yöntem olarak estetiğin ana problemleri olan güzelliğin tanımı, maddi ve manevi güzellik, estetiğin göreceliliği, sanat ve estetikte milli ve evrensellik kavramı, milli ve manevi değerlerimiz ile birlikte ele alınacak ve incelenecektir. Sonuç olarak eski kaynaklarımızda yer alan güzellik, estetik ve sanat ile ilgili bilgilerin, günümüz modern estetik biliminde avangard yani öncü denilebilecek yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Çok zengin bir bilgi hazinesi olan öz kaynaklarımızın günümüze kazandırılmasının önemi ortadadır.

Anahtar Kelimeler: Estetik, Bediyyat, Belagat, İlm-i Bedi, Güzellik.

AESTHETIC AS A NATIONAL AND MORAL VALUE

ABSTRACT

With the westernization movements that started in the last period of the Ottoman Empire, national values were seriously eroded and unfortunately, serious Turkish art and aesthetics could not be built during the republic period. Our artists who went to education in Europe could not go beyond the imitation of art they saw there and despite all the incentives of the governments, Turkish art could not get rid of the westernization. In our country until the 1930s aesthetic books "Bediyyat" was published under the name. However, with the effect of publications translated from European languages, today's aesthetic books do not contain any subject or source that can be called national. Is there an aesthetic understanding of Mimar Sinan who gives great works such as Selimiye and Süleymaniye Although we have local resources to answer the question, has not yet been translated into modern Turkish and added to the literature? The subject of this study; As in many other fields of science, our own resources and aesthetics in the field of our own grandfather to transfer the remaining youth to our youth and aesthetic issues in our own resources to examine the national and spiritual value. The aim of this study is to investigate the old art and science books that can be gained in our current literature about aesthetic science and to examine avant-garde approaches that will contribute to today's modern aesthetic science. The definition of beauty as the main problems of aesthetics as a method, material and spiritual beauty, the relativity of aesthetics, the concept of national and universalism in art and aesthetics will be handled and examined together with our national and spiritual values. As a result, it is seen that the information about the beauty, aesthetics and art in our old sources are the avant-garde approaches to today's modern aesthetic science. The importance of bringing our own resources, which is a rich wealth of information, to the present day is obvious.

Keywords: Aesthetics, Bediyyat, Rhetoric, İlm-i Bedi, Beauty.

1. GİRİŞ

Estetik güzelliğin bilimi veya sanat felsefesi olarak tanımlanır. Estetik ana problemleri Platon ve Aristo gibi antik dönem filozoflarına kadar giden bir alan olmakla birlikte bir bilim olarak ele alınması, 1750 yıllarında Alman bilim adamı Baumgarten ile mümkün olmuştur.

Orta Asya, Antik Mısır, Uzak Doğu ve Orta Doğu medeniyet ve kültürlerinin temellerini oluşturan sanat ve estetik anlayışları ile ilgili henüz yeterince bilginin literatürlerde yer almadığı görülmektedir. Ancak sanat ve estetik ile yapılan bütün çalışmalarda Avrupa'nın estetik ve sanat anlayışının referans alındığı ve bütün dünyaya servis edildiği açıkça görülmektedir. Bin yıldan uzun bir süredir dünyayı etkileyen Doğu ve İslam medeniyetlerinin bilim, sanat, mimari yapıları üzerine çok bilimsel çalışmalar yapılmakla birlikte, estetik ve sanat felsefesi üzerine henüz yeterince araştırma yapılmaması üzücüdür.

İslam dininin yayıldığı ilk dönemlerde Arap Yarımadası'nda Belagat olarak adlandırılan söz söyleme sanatlarının çok gelişmiş olduğu ve her yıl yapılan festivallerde en iyi seçilen şiirlerin altın ile yazılarak Kabe'ye asıldığı kaynaklarda yer alır. Hatta deve kervanlarının yürüyüş ritimlerinden ilham alınarak aruz vezni ve bazı müzik makamlarının geliştiği rivayet edilir. Kuran'ın Hz. Muhammed'e indirildiği dönemde Arap edip ve şairlerine karşı onun mucizeliğinin ispatı için benzeri bir eser ortaya koymaları yönünde yapılan bir davete cesaret edebilen edip veya şair çıkmamıştır.

Arap dilinin ve Kuran'ın sanatı üzerine yapılan çalışmalar ile gelişen belagat bilimi bilhassa Türk alimler tarafından ele alınmış ve eski medreselerde temel kaynak olarak okutulmuştur. Ancak günümüzde hala belagat bilimi ile ilgili eski kitaplar bugünün diline tercüme edilmemiş ve yeni kuşaklara yeterince aktarılamamıştır.

2. ESTETİK VE SANAT

Sanat; estetik haz ve kaygı olarak tanımlanabilir. Bu durumda estetik sanatın tamamlayıcısı olarak kabul edilebilir. Estetik kelimesinin kökeni Yunanca "aisthesis" ya da "aisthansthai" sözcüklerinden gelir. "Asisthesis" duyu ve duyum, anlamlarına, "aisthansthai" sözcüğü de hissetmek ve algılamak anlamına gelir. Estetiğin zıddı anestezi kelimesidir. Anestezi hissetmeme veya duyarsızlaştırma demek olduğuna göre, o zaman estetik hissetme ve duyarlı olma gibi anlamları çağrıştırır (Tunalı,1989:13).

Güzelliğin bilimi veya felsefenin bir dalı olarak tanımlanan estetik, sanat felsefesine göre daha geniş bir alanı temsil eder. Sanat felsefesi, insanların ürettikleri sanat eserlerini incelerken; estetik, doğada var olan güzellikleri ve ilahi sanatı da inceler. Estetik bilimi ilk olarak Aleksander G. Baumgarten'in (1714-1762) 1750 yılında yayınladığı Aestetica adlı kitabıyla bilimsel bir alan olarak ele alınır. Ancak estetik ile ilgili görüşler ve fikirler Baumgarten'den çok eskilere dayanır (Sena,1972:28).

Estetik eski lügatlerimizde "bediiyat" olarak geçer. Arapça ilk yapılan örnek anlamına gelen "bedi" kökünden gelen bediiyat; Osmanlıca sözlüklerde insanları hayrete düşüren güzellik, harika ve acayip, özgün ve orijinal olan gibi anlamlara da gelir (Yeğin,1992:55).

Baumgarten, estetiği; duyuşal (sensitiv) bilginin alanı olarak tarif eder. Estetik bir çeşit özgür sanat alanı, güzel üzerine düşünce geliştirme bilimidir. Duyusal bilgi çok net ve açık değildir. Kesin tanımlarının yapılması zordur. Baumgarten'e göre estetik güzelin hakikatini ararken mantık ve doğrunun hakikatini de aramaktadır (Tunalı,1989:14-15).

2.1. Estetiğin Ana Problemi Güzellik

Hepimiz güzelden ve güzellikten anlarız ama güzelliği tanımlamakta zorlanırsınız. Felsefeciler de güzelliği tanımlamakta ve tarif etmekte zorlanmışlardır. Ancak Platon gibi bazı filozofların güzellik tanımları günümüze kadar popülerliğini korumuş ve insanları ve sanat dünyasını etkisi altına almıştır. Platon'un güzellik anlayışı idealar âlemine dayanan metafizik bir yaklaşımdır. Ona göre bu dünya bir yansıma dünyasıdır. Bu görülen güzellikler birer gölgedir. Asılları ise idealar olarak tanımladığı İlahi güzelliklerdir. Sanatçıların eserlerinde tasvir ettikleri güzellik ise ikinci elden mimesis yani gölgenin gölgesidir (Balcı,2005:45).

Platon'un öğrencisi olarak bilinen Aristo (M.Ö.384-M.Ö.322) ise daha gerçekçi bir dünya betimlemiştir. Ona göre sanatçı tabiatı aynen taklit etmez, onu yorumlayarak tasvir eder. Ayrıca "khatarsis" adı verilen, insanların sanat yoluyla bastırılmış kötü arzularından kurtulduğu düşüncesini savunur (Sena,1972:23).

İsmail Tunalı'ya göre estetiği sadece güzelliğin bilimi olarak tanımlamak eksik olur. Komik, trajik, naif, zarif hatta çirkin gibi kavramlar da estetiğin alanı içerisinde incelenebilir. Bilhassa modern estetik bu değerleri en az güzellik kadar estetik alanı ile ilişkili görmektedir (Tunalı, 1989:15).

Kuran'a dayanan İslam estetiğinin temellerini oluşturan bediiyat ve belagat biliminde güzelliğin tanımı ve tanımı üzerine çeşitli görüş ve esaslar ortaya koymuştur. Güzellik maddi güzellik ve manevi güzellik olarak ikiye ayrılabilir. Maddi ölçüler ile tanımlanan ve beş duyumuzla algılanan güzelliklere maddi güzellik, madde ile tanımlanamayan ve manevi olan duygularımızla hissedilen güzelliklere de manevi güzellik denilebilir. Her şey zıddı ile bilinir atasözünde olduğu gibi güzellik kavramı zıddı olan çirkinlik ile derecelendirilebilir. Güzellik bizzat güzellik veya dolayısıyla güzellik olarak da ikiye ayrılabilir. Bundan yola çıkarak güzelliği direkt güzellik ve endirekt güzellik olarak sınıflandırmak mümkündür. Her şeyin suretinde, görünüşünde, yüzünde görünen biçim, renk ve uyumun ortaya koyduğu güzelliğe bizzat güzellik veya direkt güzellik denilebilir. Her şeyin görünmeyen yüzünde olan, başka güzelliklerin ortaya çıkmasına kaynak olan, insanın algısının ve ülfetinin dışında kalan çirkin zannettiği pek çok güzellik dolayısı ile ya da endirekt güzellik olarak tanımlanabilir.

Her şeyde görünen güzellik farklı farklı olabilir. Göz ile hissedilen bir güzellik görseğiliğin alanıdır. Kulak ile duyulan bir güzellik musiki alanını oluşturur. Akıl ile algılanan bir güzellik anlam alanıdır. Dil ile tadılan bir güzellik lezzet, burun ile duyulan güzellik koku, el ile hissedilen bir güzellikte doku âleminin soyut anlamlarını yansıtmaktadır. Bu farklı güzelliklerin taşıdıkları anlamlar bir soyut güzelliğin yansımasıdır. Sanat eserinde görünen güzellik sanatkarının güzelliğinin yansımasıdır. Ancak bu sanatçının özündeki güzelliğin sadece anlık bir yansımasıdır. Her yeni sanat eseri yeni bir güzelliğe ayna olmaktadır. Sanatçı ortaya yeni yeni eserler koydukça aynada yansıyan güzellikler de tazelenmektedir.

Ayrıca Platon'un idealar teorisinde olduğu gibi İslam literatüründe de benzer bir şekilde bu alem Esmâ-ül Hüsnâ olarak tanımlanan ilahi isimlerin bir aynası yani yansıma alanıdır. Bütün bilimler ilahi hikmeti incelerler. Sanat, ilahi güzelliğin inceliklerini araştıran ve keşfeden bir ilimdir. Bu dünyada olan güzellikler belki de gölgelerin gölgeleridir. Yani asılları beka aleminde veya cennettir. Belki cennet te bir gölgedir. Asılları Zat ve Cemal-i İlahidir de denilebilir (Nursi,2016:352).

3. BELAGAT

Belagati eskiler muktezayı hale mutabık söz söylemek sanatı olarak tarif ederler. Bu veciz ifade bugünün dili ile ifade edilirse belagat; durumun gerektirdiği en iyi anlatım ve ifade biçimini kullanmak olarak anlaşılabilir. Yani belagat, bir konuyu, durumun gerektirdiği en uygun anlatım biçimiyle, en anlaşılır açıklıkta ve en güzel bir ifadeyle anlatmaktır (Kılıç,1992:380).

Belagat ve fesahat; kelimelerde ve sözde, anlam ve armoni olarak herhangi bir eksikliğin bulunmaması, sözün; ifade edildiği durumun gerektirdiği en uygun ifade biçimini bulmasıdır. Sanatlı ve yerinde bir ifade belagatin en güzel bir tarifidir (Ayvazoğlu,1989:134).

Ahmet Cevdet Paşa (2000:4); belagatte, sözün fasih-açık olması ile ilgili şöyle bir tanım yapar: "Fesahat, elfazın (sözlerin) telaffuz ve istimalı (dinlemesi) tatlı ve manası zahir, yani telaffuz olunurken manası zihne mütebahir (açık ve geniş) olmaktadır." Yani fesahat; sözün akıcı ifade edilmesi ve dinlenmesi, anlamının açık olması ve insanın zihninde zengin anlamlar uyandırmasıdır.

Belagat, Osmanlı medreselerinde İlm-i Mani, İlm-i Beyan ve İlm-i Bedi olarak adlandırılan üç bölümden oluşur. İlm-i Mani; günümüz Türkçesine mana ilmi veya anlambilim olarak çevrilebilir. Daha çok bir sözün veya ifade biçiminin anlatmak istediği manalar üzerinde durur. İlm-i Beyan; anlatım bilimi veya sözbilim olarak anlaşılabilir. Bu alan da anlatım ve ifade etme biçimleri üzerinde durur. İlm-i bedi ise güzel ifade etme ve dışavurum olarak tanımlanabilir (Eren,2001:13).

Osmanlı medreselerinde, dilbilim, anlambilim ve belagatle ilgili âlimler dili; kal dili (konuşma dili) ve hal dili (davranış dili) olmak üzere ikiye ayırırlar. Konuşma ve kelimeler lisan-ı kâlin, davranış ve hareketler ise lisan-ı halin ifade biçimidir. İbn-i Haldun (1332-1406) belagat ilmini Türklerin

geliştirdiğini ifade eder. Örneğin Zemahşeri, aslen Türk'tür ve Arapçanın gramer ve dilbilgisi kurallarını o yazmıştır. Yazdığı "Esasül Belaga" adlı büyük lügati ile belagat ilminin temellerini atmıştır. Sekkaki de Belagat ilminin kurucularından Türk asıllı bir âlimdir. Sekkaki'nin Osmanlı son dönemine kadar değerini koruyan "Miftah" adlı dilbilim kitabı, daha sonra Kazvini tarafından kısaltılarak "Telhis-ül Miftah" adıyla telif edilmiş ve kitabın orijinalinden daha ünlü ve önemli olmuştur. Sad-ı Taftazani (1322-1390) Telhis-ül Miftah'a "Mutavvel" adıyla meşhur bir şerh yazmıştır. Ahmet Cevdet Paşa, "Belagat-ı Osmaniye" kitabında, Türkçe örnekler vererek medreselerde okutulan belagat ve dilbilim derslerinin içeriğini zenginleştirmiştir (Ayvazoğlu, 1989: 134).

4. BEDİİYAT

Estetik bilimi bilhassa Osmanlı son dönem kitaplarında Bediyyat olarak adlandırılır. Cumhuriyetin ilk yıllarında da bu adlandırmanın hala kullanıldığı görülmektedir. Bedi kelimesi anlam olarak estetik olan manasına geldiği gibi Osmanlıca lügatlerde; garip ve alışılmadık olan, yeni ve ilk defa yapılan (İbda kelimesi de aynı kökten gelir ki ilk defa yaratılan demektir), harika olan, eş- benzeri olmayan, göze ve duygulara hoş gelen gibi anlamlara gelir (Yeğin,1992:55).

Bedi kelimesi örneksiz ve ilk olan demektir. Kur'ân-ı Kerim'de, "O göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır" (el-Bakara,2/117) ayetinde bedi kelimesi bu anlama gelmektedir (Hacımuftuoğlu,1992:320).

1918 yılında Abdülhak Hamid Mülâhazat-ı Felsefiye eserinde bediyyatı şöyle tanımlamaya çalışır. "Bediyyât ile rûhiyât, vâkıa o noktada birbirine temas eder. Fakat nokta-i nazarları büsbütün başkadır: Bediyyât, tabiatı tahlil etmez, heyecan-ı bediyyi ikâ edebilen âsâr-ı san'atın evsâf ve şerâitini tedkik ve tahkik eder" (Uçmani,1984:335).

1927 yılında Ziyaeddin Fahri'nin yayınlanmış bir Bediyyat kitabı vardır. 1940 yılında Charles Lalo'nun ünlü Bediyyat kitabı Maarif Vekâleti yani Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçe yayınlanmıştır. Ancak 1938 yılında Suut Kemal Yetkin'in kitabının Estetik adıyla basılması gösteriyor ki Bediyyat yerine estetik kelimesinin kullanılmaya başlanması da aynı yıllara denk gelmektedir. Eskilerin "esmanın tebeddülüyle hakikat tebeddül etmez" sözü dikkat çekicidir. Aslında bu bilimin bediyyat veya estetik olarak adlandırılmasından daha ziyade, içeriğinde milli değerlerimizin yer almasının daha önemli olduğu söylenebilir. Batı dünyasının estetik anlayışı Aristo ve Platon'un idealar teorisi, idealizm ve realizm gibi kavramlara dayanır. Ancak Türk ve İslam estetiği temellerini öz kaynaklarımızdan, geleneklerimizden, milli ve manevi değerlerimizden alır.

5. İSLAM'DA SANAT VE ESTETİĞİNİN TEMELLERİ

Avrupa estetiğinin temelleri akıl ve felsefe üzerine bina edilmiştir. Platon ve Aristo gibi eski Yunan filozofları yanı sıra Kant ve Hegel gibi aydınlanmacı Avrupalı bilim ve sanat adamları da Batı estetiğinin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.

Türk ve İslam dünyasında büyük mimari ve edebi eserlerin yanı sıra ebru, minyatür, tezhip ve hat sanatı gibi güzel sanatlarda olağanüstü başarılı eserlerin varlığı yanında bunların estetik ve sanat felsefeleri hakkında yeterince kaynak olmaması hiç olmadığı anlamına da gelmemelidir. Türk ve İslam dünyasında güzelliğin tanımı, estetik duyarlılık ve sanat düşünceleri, Mevlâna ve Yunus Emre'nin divanlarında olduğu gibi başka kaynaklarda da olabilir. Ancak bunların yeni kuşaklara aktarılması için üzerinde yeterince çalışma yapılmamış olması milli ve manevi değerlerin inşası açısından büyük bir eksiklik arz etmektedir.

Türk ve İslam estetiği ve sanat felsefesinin temelleri Kitap, sünnet, kıyası fukaha ve icmai ümmet gibi kavramlardan beslenir. Herhangi bir sanat ve estetik problemi öncelikle kutsal kitabımız olan Kuran da aranır. Sonra Hz. Peygamber'in sözlerinde ve uygulamalarına bakılır. Din ve adamlarının yorum ve görüşleri de kıyas-ı fukaha olarak nitelendirilebilir. Toplumun kabulü ve gelenekleri ise icma-i ümmet olarak değerlendirilebilir.

Platon'un idealar teorisinde bu dünyadaki her şeyin yansıma ve gölge olması gibi İslam sanatı ve estetiğinde de bu alem ilahi sanat ve güzelliğin yansıması olarak görülür. Gördüğümüz ve hissettiğimiz bütün güzellikler Esmâ-ül Hüsna olarak adlandırılan yaratıcının güzel isimlerinin tecellisidir. İnsan; cüzi

iradesi ve sınırlı sanat yetisi ile yaratıcısının sanatına, ilmine, kudretine ve iradesine ayna olur (Nursi,2014,668).

Kuran'da estetik ve sanat ile ilgili çok sayıda ayet ve kelime yer alır. Cemal, hüsün, niğme, suver ve sanaa bunlar arasında sayılabilir. Ayrıca Kuran'da boya ve boyama anlamına gelen sıbga kelimesi de geçer. Sıbgatullah Allah'ın boyası ve boyaması olarak Kuran'da yer alır. "Allah'ın boyası (ile boyan). Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir?" (2/138). Sana'a kelimesi bildiğimiz sanat kelimesinin de kökenidir. Suver, tasvir ve musavvir kelimeleri de suret ve tasarım anlamlarına gelir.

Kuran'da; "Biz insanı en güzel bir surette yarattık" (95/4) ayetinde "ahsen-i takvim" estetik anlamını da içerir. Kuran' hem fizikî güzelliğe ve hem de duygusal güzelliğe dikkat çeken diğer bir ayet te, Hz. Meryem'den bahseden; "Rabbi Meryem'i güzel bir şekilde kabul etti ve güzel bir çiçek gibi yetiştirdi" (3/37) ayetidir.

Peygamberler, ilahi bir sanat galerisi olan kâinata misafir ve izleyici olarak gelen insanlara, bu güzellikleri ve güzel bir insan olmayı ders vermek için gönderilmiştir. Hz. Peygamberin; güzel ve güzellik üzerine söylediği sözleri ve güzelliği ders veren öğretileri ise şüphesiz İslam estetiğinin Kuran'dan sonra en güçlü temellerini oluşturmaktadır.

Her işinde güzel olmaya çalışan ve güzeli tavsiye eden Hz. Peygamber'in, "Allah güzeldir, güzeli sever." Sözü, estetiğin özü ve özetidir. Onun tarifıyla, "Allah her şeyde zerafeti emretmiştir." Onun, "Fen ve hikmet müminin kaybettiği malıdır. Nerede bulursa alsın!" (Yıldırım ve Güzel, 2011:153-168) tavsiyesini, estetik ve sanat için de düşünmek gerekir. Sanat da biyoloji bilimi gibi, doğayı tasarım harikası olarak inceler ve insanları hikmet ve tefekküre sevk eder. Üstelik teknolojinin gelişiminde tasarımın payı da az değildir.

Sadece hadis olarak adlandırılan sözlerinde değil, örnek davranış ve uygulamalarında da estetik ve güzelliğe verdiği önem açıkça görülmektedir. Örneğin: Hz. Peygamber bir gün bir cenaze merasimine gider. Kabir içinde gözü rahatsız eden hafif bir kazılma hatası görür ve bunun düzeltilmesini ister. Orada bulunanlardan birisi, bunun ölüye rahatsızlık verip vermeyeceğini sorar. O da aslında bu durumun ölü birisi için bir problem olmayacağını ancak sağ olanların güzellik ve düzen kaygısı açısından önemli olduğunu vurgular.

Yine bir gün Hz. Peygamber aynaya bakıp saçlarını düzeltmektedir. Eşi "Ya Resulullah sen de mi insanlara güzel görünmeye çalışıyorsun?", der. O örnek insan, "Ya Aişe, Allah'ın resulü güzel olmasın mı?" diye cevap verir (Gazali,2002:370). Yaşadığı dönem toplumunun estetik ve sanat içeren geleneksel dans ve oyunlarına izin verdiği, hatta bizzat kendisinin de eşi ile birlikte izlediğini belli başlı hadis kitaplarında yer almaktadır. Hz. Peygamberin çevreciliği ve peyzaja verdiği önem de bilinmektedir. Mekke ve Medine gibi kutsal şehirlerde ağaçların kesilmesini, canlıların öldürülmesini hatta otların koparılmasını bile yasaklanmıştır. Söz sanatlarına ve şiire çok önem verilir ve güzel şiirler okuyan şairler teşvik edilir. Hatta bir şiiri dinledikten sonra hırkasını bir şaire hediye etmesi önemli bir ayrıntıdır.

İslamiyet, putperestliği çağrıştıran suret perestliği de hoş karşılamamış ve farklı dinlerde olduğu gibi ikonografik resim ve heykeller yapılmasına da karşı çıkmıştır. Örneğin; "İçerisinde resim bulunan eve melekler girmez" hadisi ile evlerde ve mabetlerde tapınma amaçlı resim ve heykellerin ya da sembollerin bulunmasını men edilir. Bugün bile bazı Budist veya Hristiyanların mabetleri gibi, evlerinde de ikonografik yani tapınma amaçlı resim-heykel ve semboller bulundukları düşünülürse, bu tavsiyesinin tesis ettiği tevhit dini için ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

Ancak dekoratif amaçlı resimlere ve desenlere izin verildiği de hadis ve peygamberin yaşam örneklerinde mevcuttur. Yine bazı hadislerinde, üzerinde resim bulunan perdeleri kesip, onlardan üzerinde oturan minder yapılmasını tavsiye etmesi böyle canlı hayvan resimlerinin minder, yastık, halı, kilim gibi eşya üzerinde dekoratif amaçlı bulunmasında bir sakınca olmadığına iyi bir örnektir.

Eski dönemlerde ressamlık ve heykeltıraşlık mesleği daha çok kilise ve mabetlere tapınma amaçlı resim ve heykel üreten meslekler oldukları için bazı hadislerde resim ve heykel yapılmasına çok hoş bakılmadığı da açıkça görülmektedir. Ayrıca sanatçıların kendilerini bir sanat eseri yaratmış duygusuna kapılmalarını da hoş karşılamaz. Hatta meşhurdur ki Mikelanjelo Musa Heykelini yaptığı zaman eserin gerçekçiliği karşısında çekicini fırlatıp "konuş ya Musa!" diye haykırır (Sazyek,2013:1134). Oysaki Da

Vinci, “Sanatçı, ilahi sanatın öğrencisi olmalıdır.” der. Bu yüzden eser yaratmış havasına giren sanatçıları tehdit eden hadiseler de dikkat etmek gerektir.

6. ESTETİK BAKIŞIN GÖRECELİLİĞİ

İlk insandan itibaren sanat ve estetik insanlığın manevi gelişimleri içerisinde önemli unsurlar arasında yer alır. Ruhun güzelliğinin yansımaları sanatın en güçlü tanımıdır. Estetik ise insanın güzel olanı sevmesi ve ondan hoşlanmasıdır. Güzellik ve mükemmellik objektif ve evrensel ancak beğeni ve sevmeye göreceli ve sübjektiftir. Bu bireysel açıdan olduğu gibi toplumsal açıdan da görecelidir. Her milletin kendi milli zevk ve beğeni anlayışı vardır. Göstergelilik bunu ortak kodlar olarak tanımlar. Dünyada eski Mısır, Mezopotamya, Orta Asya, Uzak Doğu, Hint, Eski Yunan, Roma, Selçuklu, Endülüs ve Osmanlılar bilim alanlarında olduğu gibi sanat alanlarında da dünyanın örnek medeniyetlerini oluştururlar. Bunların hepsinin birbirinden farklı sanat ve estetik anlayışları vardır. Ancak günümüzde bütün dünyada medya ve moda sayesinde adeta evrenselmiş gibi bir Batı sanatı ve estetiği (Avrupa ve Amerika kültürü) dayatılmaktadır.

Charles Lalo (1877-1953), estetik bakış açısı üzerinde önemle durur. Ona göre güzel denilen şey insanın dışında değil, insanların onları görme ve yorumlama anlayışlarındadır. Aslında her şey olduğu gibidir. Ancak insanlar onları düşünceleri ile güzel ya da çirkin olarak görürler ve tanımlarlar. Lalo’ya (1940:3) göre; Güneş’in batması, sıradan bir insana akşam yemeğinin vakti geldiğini anlatır. Ancak estetik bakış açısına sahip sanatçı ruhlu bir insan için olağanüstü harika bir güzelliştir.

Güzellik izafi olduğuna göre estetik sadece güzellik üzerine bina edilmemelidir. Eski Yunan mitolojisinde güzelliğin sembolü olan Venüs, Afrikalı Hotanto kabilesi tarafından hiç de güzel kabul edilmez (Balcı,2005,12).

İnce tabiatlı, estetik duyarlılığa sahip insanlar yaşadıkları çevrelerini de estetik düzenlemeler ile dekore ederler ve güzel bir çevre içinde yaşarlar. Ancak bilhassa park ve bahçe düzenlemelerinde kaba saba kaya parçalarını peyzaj dekorasyonunun bir parçası yaparak güzelliğin ve düzenin zıddı ile derecelerinin anlaşılmasını sağlarlar. Güzelliğin dereceleri çirkinlikle daha iyi anlaşıldığı gibi, ışık karanlıkla, sıcak soğukla, iyilik kötülükle, yumuşaklık sertlikle vs. her şey zıddı ile bilinir.

7. MİLLİ VE EVRENSEL ESTETİK

Millilik ve evrensellik kavramı pek çok alanda olduğu gibi sanat ve kültürde çok tartışılan konulardandır. Dünyanın pek çok milletinde bu konuda iki grup düşünce hâkimdir. Birinci grup, ulusal kültürün korunmasını ve gelenekçiliği savunan muhafazakârlardan oluşur. Yenilikçiliği savunan ve evrensel kabul edilen farklı kültürlerden yararlanmayı savunan ikinci grup, kendilerini devrimci veya ilerici kabul ederler.

İnsanın doğasında sürekli bir gelişme ve kemale ulaşma vardır. Bu gelişme; değişim ve ilerleme olarak tezahür eder. İnsanların bireysel ve toplumsal gelişmeleri içerisinde sahip oldukları maddi ve manevi değerleri vardır. Bir ulusu millet yapan değerlerin korunması, o milletin bağımsızlığı ve bekası için çok önemlidir. Evrenselliği bütün insanlığın malı olmuş maddi ve manevi değerler olarak tanımlamak mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde büyük dinler ve medeniyetler insanlığın gelişiminde etkili olmuşlardır.

Batı kültüründe, Avrupa’daki milletlerin birbirleriyle ve Doğu dünyası ile olan ilişkileri sonucu gelişen ortak kültürleri evrensel bir kültür olarak görülebilir. Ancak Yunan, İtalyan, İngiliz, Alman ve Fransız gibi milletler ulusal kültürlerini Batı kültürünün evrensellik kavramı içerisinde kaybetmemişlerdir. Ortak Hıristiyan kültürü etkisine rağmen ulusal sanat ve kültürlerini korumuşlardır.

Bilimde ve teknolojiye yapılan yenilikler insanlığın ortak çabasının sonucudur. Avrupa’nın hem maddi hem de manevi ilerlemesinde İslam medeniyetinin etkisi yadsınamaz. Türk İslam kültürü ve sanatı da tarih içerisinde evrensel kültür içerisinde yerini almış ve Batı dünyasının Orta Çağ karanlığından kurtulmasında ve Rönesans’ın gelişiminde etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin daha Fatih Sultan Mehmed zamanında İtalya’dan sanatçıları davet etmesi ve Kanuni döneminde Avrupa kanunları ile ilgilenmesinden itibaren Batı dünyası ile olan ilişkileri

bilhassa son döneminde bir batılılaşma sorununa dönüşür. Türk halkı gelenekçilik ve yenilikçilik çatışması yaşamaya başlar. Yenilikçi padişahlar Gâvur Padişah ithamına bile maruz kalır. Tabi, özellikle son dönemde geleneklere ve milli değerlere arka çevirip Batı'ya yönelen yeni bir aydın sınıfı da doğar (Demir, Sesli ve Yılmaz,2008:80).

Milli değerler ve gelenekler bir milletin kimliğini oluşturur. Ulusal bağımsızlık ve milli beka sorunu milli değerlerle sağlanır. Evrensel bilim, teknoloji ve kültür güzelliklerinden mahrum kalmak mantıklı değildir. Ancak Batı'dan evrensel kültür, bilim ve teknolojileri alırken geleneklerini ve milli kültürünü korumak da çok önemlidir.

Milli değerlere ve geleneğe tamamen yabancı hatta düşman olup, onları tahrip etmek için evrensellik kavramı arkasına gizlenenlere karşı da uyanık olmak gerekir. Bu, milletin gelişmesini değil yozlaşmasını netice verecektir. Evrensel kültürün alınmasında önemli bir sorun da sadece şekilcilikte kalmaktır. Maddi ve manevi üretim yerine sadece tüketici olmak sömürge olmak anlamına gelecektir. Tolstoy "Sanat Nedir" adlı eserinde, milli sanatın ve ahlaki değerlerin bir toplumun kimliği açısından çok önemli olduğunu vurgular (Tolstoy,1992:108).

8. ESTETİK VE SANATIN AHLAKLA İMTİHANI

Eski Yunan'dan, belki de ilk insanların mağara duvarlarına yaptıkları resimlerden beridir, insanoğlu sanatta ahlaka aykırı figürlere ilgi duymaktadır. Hatta İslam'dan önceki eski Anadolu uygarlıklarındaki, ana tanrıça Kibele bunlara ilk örneklerden biri sayılabilir. Platon ve Aristo Khatarsis söylemleri ile insanların sanat yolu ile arındıklarını söyler. Eski Yunan felsefesine göre insanlar bilinçaltındaki idifiksleri yani saplantıları, sanat ile dışa vururlar. Toplumun süper egosu sayılan ahlak ve din kuralları tarafından bastırılan egoların ve gayrı meşru dürtülerin, sanat yolu ile açığa çıkarılmasına kimse bir şey demez ve bir nevi meşruiyet kazandırılır.

Ancak ilk insanlardan beri hemen hemen bütün dinler ve bilhassa semavi dinler insanların kişisel ve toplum hayatlarını düzenleyen kanunlar ortaya koymuşlardır. İnsanların arzularına, isteklerine ve dürtülerine bazı ölçüler getirmişler ve sınır çizmişlerdir. Bunlar dini, ahlaki, kanuni ve vicdani hükümler halini almış ve tarih süreci içerisinde bazen çok katı cezalarla korunurken bazen sorumsuzca hiçe sayılmıştır. Sodom ve Gomorre ya da Pompei ve Lut kavimleri bu kanunları hiçe sayanların akıbetlerine sembol olmuşlardır. Eski Yunan ve Roma sanatında hedonizm-zevkçilik felsefesinin de etkisi ile çok fazla ahlaka aykırı resim ve heykel vardır. Hatta bugüne kadar gelen güzel sanatlar akademilerinde çıplak modelden resim çalışması geleneği onlardan miras kalmıştır.

Hız. İsa ile başlayan ve Rönesans'a kadar olan yaklaşık 1400 yıllık bir süreç içerisinde, Hıristiyan olan Roma ve Bizans devletlerinin sanatta erotizmden uzak durmaya çalıştığı söylenebilir. Ortadoğu'dan İncil ile beraber gelen minyatür sanatı etkisi ile sanatçıların dini konularda ahlaka aykırı olmayan konular resimledikleri görülür. Ayrıca sanat tarihinde ikonaklazma olarak adlandırılan dönemler de vardır. M.S. 700 ile 800 yılları arasında yaşanan bu dönemde, resim ve heykellerin put oldukları veya ahlaki değerlere uygun olmadıkları gerekçesi ile halk tarafından tahrip edildikleri görülür (Gombrich,2014:141).

1450'li yıllarda başlayan Rönesans'la birlikte Da Vinci, Mikelanjelo, Rafael ve Donatello gibi ressam ve heykeltıraşların Yunan sanatı geleneğine geri döndüklerini görüyoruz. Donatello Milo Venüsü'nü Pompei kalıntılarından çıkarılan bir heykelden ilham almıştır. Katolik Kilise yine de sanatçılara ve bilhassa halka bu konuda baskı yapmaya devam etmiştir. Caravaggio'nun kilise siparişi için yaptığı bir din adamının resmi, bacakları yeterince örtülü olmadığı için beğenilmemiş ve tekrar yaptırılmıştır (Gombrich, 2014:31). Ancak sanatçıların, sanatın dokunulmazlığı arkasına sığınarak bu konuda keyfi hareket ettiklerini de söyleyebiliriz. Ayrıca dini ve mitolojik konulu resimlerde bir kıssayı veya tarihteki bir olayı canlandırırken gerçeği olduğu gibi göstermek bahanesiyle çıplak figürler yapıldığı ve bazen kiliselerde bile bunların varlığına göz yumulduğu görülmektedir.

Türk ve İslam geleneği içerisinde ahlaki değerler çok önemli manevi değerleri oluşturur. Her ne kadar bu muhafazakârlık ve tutuculuk olarak değerlendirilse de aslında çıplaklık, cinsellik ve erotizm gibi konular diğer dinlerde de olduğu gibi İslam dini ve Türk toplumunda da olumsuz karşılanır.

Modernizmin ve medyanın bütün etkisine rağmen Türk milleti bu konudaki hassasiyetini korumaya devam etmektedir. Bu sosyal hayatta böyle olduğu gibi sanat ve estetik anlayışta da böyledir.

9. SONUÇ

Estetik ruhun güzelliğinin yansıması olarak aslında manevi bir kavramdır. Her ne kadar duygusal algı ve hissetme gibi anlamlar içerse de güzelliğin kaynağı ve sanatın en temel unsurudur. İlk insanlardan itibaren insanlar içlerindeki estetik kaygıları yaptıkları iş ve eylemlerle dışa vurmuşlardır.

İnsanların estetik haz ve kaygıları evrensel olmakla birlikte zamanla oluşan toplumsal kodlar milli değerlere dönüşmüştür. Estetik bakış açısı görecelidir. Her milletin kültürü içerisinde kendine has güzellik anlayışı, beğeni kriterleri ve sanatsal zevkleri gelişmiştir. Ancak dünyada her milletin ve her devletin medeniyeti yoktur. Çok güçlü maddi ve manevi dinamiklere sahip olmayı gerektiren medeniyet çoğunlukla Akdeniz çevresinde, Mezopotamya bölgesinde ve Asya'da gelişmiştir.

Eski Mısır, Eski Yunan, Roma, Pers, Hint, Türk ve İslam medeniyetleri dünyanın en önemli medeniyetleri olmuşlardır. Diğer milletler ise çoğunlukla bu medeniyetlerin himayesi veya sömürgesi altına girmişlerdir. Milli ve manevi bir değer olarak estetik ve sanat Türk İslam toplumunun hem gelenekleri hem de inançlarıyla birlikte gelişir. Temellerini; kitap, sünnet, alimlerin görüşleri ve toplumun ortak zevkleri oluşturur. Estetik bilhassa Osmanlı literatüründe Belâgat bilimi içerisinde Bedî ilmi ve son dönemlerine doğru bediyyat olarak yer alır. Bin yıldan fazladır gelişen bu değerler ne yazık ki on dokuzuncu ve yirminci yüzyılda batılılaşma sevdasıyla ciddi sarsıntılar geçirir. Kendi milli değerlerini kaybeden ve başka milletlerin değerlerini benimseyen bütün toplumlar asimile olmaya mahkumdur. Ancak Türk ve İslam milletleri içerisinde milli değerlerine sahip çıkan ve yaşatmaya çalışan fedakâr insanlar da az değildir. Milli değerlerini ve ahlak anlayışını yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak bağımsızlığını kazanmak kadar önemlidir.

Yirmi birinci yüzyıl gelişen teknoloji, medya ve internet ile dünyada globalleşme ve evrensel kültür adı altında milli ve manevi değerler için yeni bir dönem başlatmıştır. Çok hızlı erişim sağlayan sosyal medya ve iletişim imkanları ya milli değerlerimizi yutacak veya biz daha hızlı davranıp milli değerlerimizi evrensel değerler arasında saygın bir yere ulaştıracaktır.

KAYNAKÇA

- AYVAZOĞLU, B. (1989). *İslam Estetiği ve İnsan*. İstanbul: Çağ Yayınları.
- BALCI, Y. B. (2005). *Estetik*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- CEVDET PAŞA, A. (2000). *Belâgat-I Osmaniye*. Haz: Turgut Karabey, Mehmet Atalay, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEMİR, Ş., SESLİ, M. ve YILMAZ, V. (2008). Türk Modernleşmesi: Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(2),77-90.
- EREN, Ş. (2001). *Kur'an'da Teşbih ve Temsiller*. İstanbul: Işık Yayınları.
- GAZALİ, İ. (2002). *İhyayı Ulumiddin*. Çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- GOMBRICH, E.H. (2014), *Sanatın Öyküsü*. Çev. Ö. ve E. Erduran, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- KILIÇ, H. (1992). "Belâgat", *İslam Ansiklopedisi*. C.5, S.380, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HACİMÜFTÜOĞLU, N. (1992). "Bedî", *İslam Ansiklopedisi*. C.5, s.320-322 Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- LALO, C. (1940). *Bediyyat*. Çev. Burhan Toprak, İstanbul: Maarif Matbaası.
- NURSİ, B.S. (2016). *Mesnevi-i Nuriye*. Ankara: Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- NURSİ, B.S. (2014). *Sözler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- SAZYEK, H. (2013, Summer). Edebiyat Niçin İnsansız Olamaz? *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(8), 1127-1139.
- SENA, C. (1972). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

TOLSTOY, L. (1992). *Sanat Nedir?* Çev. B. Dal, İstanbul: Şule Yayınları.

TUNALI, İ. (1989). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

UÇMANI, A. (1984). *Abdülhak Hâmid ve Mülâhazât-I Felsefiyesi*. İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.

YEĞİN, A. (1992). *Osmanlıca Lügat*. İstanbul: Hizmet Yayınevi.

YILDIRIM, M. ve GÜZEL, E. (2011). İslam Estetiğinin Hadis Temeli. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 153-168.